

PITTI ZOLTÁN

A GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNYEK VÁLLALKOZÁSI MÉRETTŐL FÜGGŐ JELLEMZŐI MAGYARORSZÁGON

A mögöttünk hagyott két évtizedben – tetszik, vagy sem – a magyar gazdaság 1992. évi mélypontról történő kilábalásában, majd új növekedési pályára állásában meghatározó szerepe volt a hazai forrásokat kiegészítő külföldi befektetéseknek. Ennek természetesen ára volt: a tevékenységi struktúra (termékszerkezet) módosulása, a tulajdonosi összetétel radikális átalakulása, a külgazdasági kapcsolatok irányultságának változása, a lakosság önfoglalkoztatási célú vállalkozásainak szaporodása, a gazdaságfejlesztés irányának és ütemének cikkszerű mozgása, az állami szerepkör fokozatos leépülése. Írásunk célja annak áttekintése, hogy a nemzetközi tőkeáramlás tendenciáinak módosulását követően – a Magyarországra érkező külföldi tőkebefektetések jelentős csökkenéséből fakadóan – a kizárólagos és többségi hazai tulajdonú szereplők (kiemelten a hazai közép- és kisvállalkozások) milyen mértékben lehetnek alkalmasak a kieső teljesítmények pótlására, illetve a gazdasági válság lecsengését követően milyen ütemű növekedést képesek biztosítani a magyar gazdaság számára. A válaszok nagy valószínűséggel az Új Széchenyi Terv szempontjából sem közömbösek. Az írást a szerkesztőség vitáitnak szánja és szívesen ad teret a témával kapcsolatos vélemények kifejtésének.

A hazai gazdaság struktúrájának módosítására irányuló döntések a nyolcvanas évtized végén többségében „felismerésen alapuló” döntések voltak: közmegegyezésre épült az a szándék, hogy az alacsony hatékonyságú „állami irányítást” fokozatosan vissza kell szorítani, illetve a gazdálkodási formákat és működési mechanizmusokat a nemzetközi gyakorlathoz kell igazítani. Így került sor az állami vállalatok társasággá alakítására, a hazai vállalkozásalapítás befektetési kedvezményekkel történő ösztönzésére, de az átalakulási folyamattal járó tömeges munkahelymegszűnés pótlása érdekében tömegével születtek előzmény nélküli kényszer-vállalkozások is. Joggal tehető fel a kérdés, hogy hol tartunk ma: az elért eredményekben, valamint a felismert hiányosságokban mi a szerepe a gazdasági szerkezet radikális átalakításának, a termékszerkezet módosulásának, a piaci kapcsolatok irányváltásának, a külföldi befektetők megjelenésének, illetve a hazai tulajdonú vállalkozások erőltetett ütemű gyarapodásának. A kérdések természetesen hosszasan folytathatók, de időről időre a felelős válaszadásról sem feledkezhetünk meg. Jelen tanulmány célja a külföldi befektetők megjelenésével együtt járó tulajdoni változások, valamint az előzmény nélkül létrejövő, többnyire a kkv szektorba tartozó hazai vállalkozások méretfüggő jellemzőinek feltárása. A hazai közvélemény multiellenes hangulatának ismeretében azt is szeretnénk megvizsgálni, hogy van-e realitása a külföldi érdekeltségű vállalkozások gazdasági teljesítményeinek a kkv szektor felerősítésével történő kiváltására,

illetve van-e esély mindezt egy befelé forduló (belső keresletre épülő) gazdaságpolitika keretében érvényesíteni.

Vállalásunk teljesíthetőségét nagymértékben korlátozza a versenyszektorra vonatkozó információk elérhetősége és megbízhatósága, így elkerülhetetlen a vizsgálatba vont vállalkozói kör szűkítése, illetve a körülményekhez leginkább illő módszertan kiválasztása. A versenyszektorra vonatkozó átfogó demográfiai, teljesítményi, eredményességi és vagyoni jellegű információkat szétbontottuk, s elemzésünket *csak a társas formában működő vállalkozásokra* terjesztjük ki.¹ A társas vállalkozásokra vonatkozó adatokon belül is további korrekciós lehetőségekkel élünk. Így különbséget teszünk a statisztikailag regisztrált, a ténylegesen működő, valamint a tevékenységéről „szabályszerű módon” elszámoló társaságok között.²

1. táblázat: A statisztikailag regisztrált és a ténylegesen működő társaságok száma (év végi állapot)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Statisztikailag regisztrált társaságok	411 521	443 708	481 306	497 942	531 109	561 424	579 821
Statisztikailag működő társaságok	308 642	325 344	341 439	346 401	351 853	368 472	382 482
Tevékenységről szabályszerű elszámolást készítő társaság	288 778	303 729	315 898	330 105	337 933	357 094	353 649
Folyamatosan működő társaságok	232 478	253 420	261 663	281 295	294 150	308 299	310 389

Forrás: Magyarország statisztikai évkönyvei, illetve az APEH éves gyorsjelentései alapján

A társas vállalkozásokra vonatkozó adatok elemzésekor – a tisztánlátás érdekében – még egy további korrekciót kell alkalmaznunk, vagyis a ténylegesen működő és tevékenységükről szabályszerűen elszámoló vállalkozások közül – a vállalkozások évenkénti cserélődéséből fakadó torzítások kiküszöbölése érdekében – ki kell emelnünk *a több éven keresztül működő társaságokat*,³ annak érdekében, hogy megbízhatóbb képet kapjunk a ténylegesen működő vállalkozások körében zajló folyamatokról.

1. TULAJDONOSI STRUKTÚRA ÉS VÁLLALKOZÁSI MÉRETEK SZERINTI JELLEMZŐK

A magyar gazdaság szerkezeti változásai *több ismérv alapján minősíthetők*, így a vállalkozások és teljesítmények megoszlása alapján – nemzetgazdasági ágak, gazdálkodási formák, tulajdonosi struktúra, vállalkozási méretek, vagy éppen regionális elhelyezkedés szerint. Tekintve, hogy a témánk szempontjából leginkább a kizárólagos és többségi hazai tulajdonú társasági jellemzők, valamint a vállalkozási méretek szerinti sajátosságok az izgalmasak, így elemzésünkben is e két ismérvre helyezük a hangsúlyt.

1 Erre alapot ad, hogy a társas vállalkozások a nemzeti számla versenyszektorra vonatkozó adataiból (bruttó kibocsátás, hozzáadott érték, működési eredmény, egyéb) meghatározó mértékben részesednek.

2 Előbbiek mennyiségi és strukturális változásáról a KSH felmérése és adatszolgáltatása ad képet, utóbbiról viszont – az éves bevallások alapján – az APEH szolgáltat adatot.

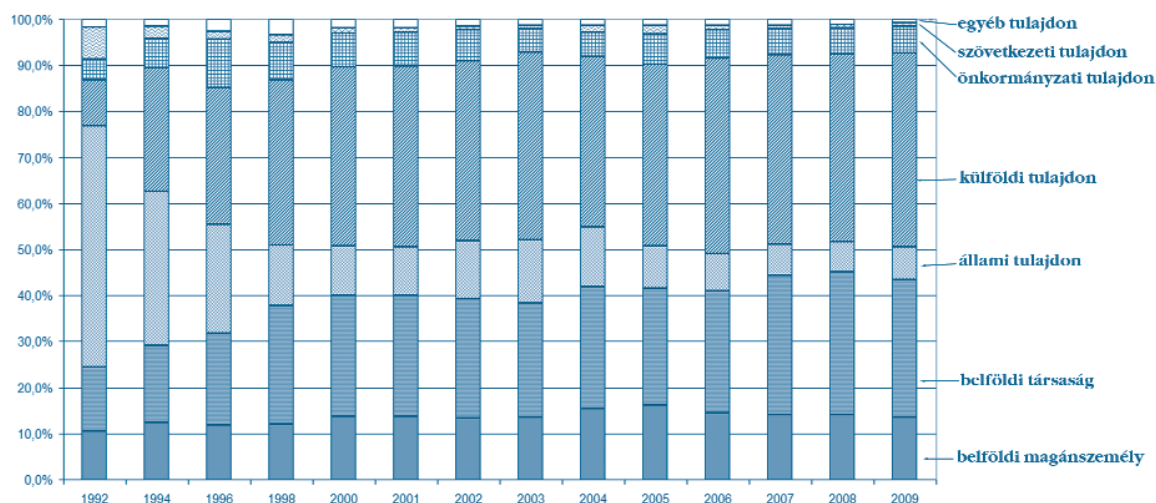
3 Kiemelt célcsoport a minimum két egymást követő adóévben működő társas vállalkozások köre.

2. táblázat: A ténylegesen és folyamatosan működő társaságok megoszlása főbb tulajdonos csoportok szerint

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Kizárólagos hazai tulajdon	91,3	90,6	91,2	91,4	92,0	92,1	92,3
Vegyes (többségi hazai tulajdon)	2,7	2,9	2,1	1,8	1,0	1,0	0,9
Vegyes (többségi külföldi tulajdon)	1,2	1,3	1,4	1,3	1,2	1,1	1,0
Kizárólagos külföldi tulajdon	4,8	5,2	5,4	5,5	5,8	5,8	5,8
<i>Társaságok összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások adatai nélkül számolva
 Forrás: Vállalkozások pénzügyi adatai (KSH), illetve APEH éves gyorsjelentései

A társaságok tulajdonosi háttér szerinti jellemzői – mennyiségi megközelítés alapján – a kizárólagos és többségi hazai tulajdonú vállalkozások túlsúlyát jelzi, ám ebből nem szabad messzemenő következtetést levonni. Míg a hazai vállalkozások többségére – nemzetközi összehasonlításban – alacsony fajlagos mutatók jellemzőek, addig a külföldi érdekeltségű vállalkozások körében a nagyvállalati sajátosságok érvényesülnek.⁴ Mindezekből természetesen következnek, hogy a tulajdoni ismervek alapján a teljesítményi, az eredményességi és a vagyoni sajátosságok sokkal differenciáltabbak, mint ahogy azok a napi hírekben megjelennek.

Forrás: APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző összeállítása

1. ábra: A társas vállalkozások alapítói vagyonának főbb tulajdonosi csoportok szerinti összetétele (százalék)

A társaságok vállalkozási méretek szerinti megkülönböztetése nem önkényes, a hazai statisztikai gyakorlat már a kilencvenes évek második felében átvette a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott – foglalkoztatott létszámra, nettó árbevételre és/vagy mérlegfőösszegre, valamint függetlenségi kritériumra vonatkozó – ismerve-

⁴ A külföldi befektetők első ütemben szinte csak az állami nagyvállalatokban szereztek tulajdonjogot, ám a következő ütemben megvalósuló zöldmezős beruházásaiknál – méretgazdaságossági megfontolások miatt – ugyancsak a nagyvállalkozásokat részesítették előnyben.

ket, s a következőkben ezek alapján soroljuk be a piaci szereplőket a mikro-, a kis-, a közép- és a nagyvállalkozás kategóriákba. Az ismérvek nem vagylagosak, hanem egyidejűleg és komplexen értelmezendők. A hazai gyakorlatban azonban – az átmeneti jellegből fakadóan – nagy számban vannak olyan vállalkozások, amelyek megfelelnek egyik, vagy másik kritériumnak, de nem valamennyinek. Így e vállalkozásokat a Nemzeti Adó- és Vámhivatal⁵ adatfeldolgozása a „minden egyéb vállalkozás” kategóriába sorolja. Tekintve, hogy az így összevont értékek torzítják a nagyvállalkozások tényleges mutatóit, ezért ez utóbbi kategórián belül igyekszünk önállóan is feltüntetni a nagyvállalkozásokra vonatkozó konkrét értékeket.

3. táblázat: A ténylegesen és folyamatosan működő társaságok száma vállalkozási méretek szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	87,8	88,6	88,5	88,4	88,3	88,7	88,9
Kisvállalkozások	8,1	7,8	8,2	8,2	8,1	7,7	7,4
Középvállalkozások	1,8	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3
Minden egyéb vállalkozás	2,3	2,1	1,8	1,9	2,1	2,2	2,3
<i>ebből nagyvállalkozás</i>	<i>0,4</i>	<i>0,4</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>
<i>Társaságok összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások adatai nélkül számolva. Forrás: Vállalkozások pénzügyi adatai (KSH), illetve APEH éves gyorsjelentései.

A hazai vállalati szerkezetben a mögöttünk hagyott két évtizedben jelentős szerkezeti változás ment végbe: megnőtt az 1–9 főt foglalkoztató mikrovállalkozások száma, míg a 10 fő felett foglalkoztató vállalkozások relatív gyakorisága jelentősen mérséklődött. Ez tovább erősítette a hazai versenyszektor „babapiskóta” formátumú felépítését, ami leginkább a közepes méretű vállalkozások hiányából fakad.

A vállalkozások átlagos méreteinek módosulása (az atomizálódási folyamat) leginkább a mezőgazdaságban, a kereskedelemben és humán szolgáltatási ágazatokban (egészségügy, oktatás) figyelhető meg. A legszignifikánsabb átalakulás – előzőek mellett – az ingatlanszolgáltatásban, valamint az összevont „tudományos, műszaki és adminisztratív” tevékenységek körében zajlott le.

A versenyszektor szereplőinek nemzetgazdasági ágak és vállalkozási méretek szerinti módosulása egyidejűleg tekinthető természetesnek, s az előttünk járó országokban végbement folyamatok adaptációjának, de hazai viszonyaink között ez egyidejűleg minősíthető veszélyes és nehezen korrigálható jelenségnek. A nemzetközi trendek szerint a termelő szektorok teljesítményeinek stabilizálódása komoly műszaki fejlesztés és a termelési folyamatok modernizálása mellett ment végbe, a termelésből kiszerveződött és az újonnan létrejövő szolgáltató szektorok pedig a nemzetközi piacokon konvertálható teljesítményeket és fajlagosan magas hozzáadott értéket voltak képesek biztosítani.

Hazai viszonyaink között a gazdasági szerkezet átalakulása a termelő szektorokon belül is végletes módon ment végbe (lásd: feldolgozóiparon belüli szakágaza-

5 Korábban Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal.

tok le- és felértékelődése, külföldi érdekeltségű nagyvállalatok, kontra atomizálódott hazai vállalkozások), a szolgáltatásba kiszorult, erőforrás nélküli hazai vállalkozások összteljesítménye alig-alig emelkedik, az egy főre jutó termelékenység alacsony szintű, ráadásul a „végtermék” nemzetközi piacokon nem értékesíthető. Mindennek következménye, hogy hazai viszonyaink között nem valósult meg a szolgáltatási teljesítmények globális felértékelődése, illetve a szolgáltató szektorba kényszerült vállalkozások növekedését komoly mértékben fékezi a belső fizetőképes kereslet lassú változása.

4. táblázat: A ténylegesen működő társaságok megoszlása a vállalkozások mérete szerint, 2009 (százalék)

	250 fő feletti	50–249 fő közötti	10–49 fő közötti	2–9 fő közötti	1 fős	0 fős	Társaságok összesen
	létszámot foglalkoztató társaság részaránya						
Mező- és erdőgazdálkodás	0,3	3,0	11,5	27,7	22,9	34,7	100,0
Bányászat, kőfejtés	0,4	3,9	15,8	25,7	17,5	36,6	100,0
Feldolgozóipar	0,9	4,5	15,2	35,3	23,5	20,6	100,0
Villamosenergia, gáz, távhő	2,9	7,4	8,3	13,7	16,3	51,4	100,0
Vízellátás, szennyvíz, hulladék	2,1	8,1	15,6	33,0	17,8	23,3	100,0
Építőipar	0,1	0,8	8,1	38,0	29,0	24,0	100,0
Kereskedelem, járműjavítás	0,1	0,8	6,8	39,0	28,3	25,0	100,0
Szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás	0,1	0,8	8,5	38,6	26,0	25,9	100,0
Szállítás, raktározás	0,5	1,5	9,9	37,5	27,9	22,7	100,0
Információ, kommunikáció	0,2	0,7	4,8	25,2	32,3	36,8	100,0
Ingatlanügyletek	-	0,3	2,6	17,8	25,7	53,5	100,0
Tudományos, műszaki és adminisztratív tevékenység	0,1	0,8	4,6	27,1	33,0	34,4	100,0
Humán szolgáltatás	0,1	0,5	2,8	33,5	29,3	33,7	100,0
Egyéb szolgáltatás	0,1	0,5	2,7	21,8	25,4	49,6	100,0
<i>Társaságok száma összesen</i>	<i>0,2</i>	<i>1,2</i>	<i>6,8</i>	<i>32,3</i>	<i>28,4</i>	<i>31,0</i>	<i>100,0</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A hazai vállalkozási struktúra kialakulása hosszabb folyamat eredménye. A vállalkozásdemográfiai adatok egyfelől a társas formában működő vállalkozások számának dinamikus gyarapodását jelzik (alapvetően a mikro- és kisvállalkozások körében), a transzmisszióra képes középvállalkozásoknál viszonylagos stagnálás, míg a nagyvállalkozásoknál erőteljes koncentráció figyelhető meg.⁶ Jogos kérdés, hogy e folyamatok miként fognak hatni a munkaképes korúak foglalkoztatási lehetőségeire, illetve a gazdasági teljesítmények jövőbeni változásaira.

⁶ Ez a gyarapodás annak ellenére érzékelhető, hogy a 2003. évet követően majd 100 ezer társaság lépett át az EVA körbe.

2. A FOGLALKOZTATOTTSÁGI HELYZET

A kilencvenes évtized induló éveiben – a majd másfélmillió munkahely megszűnését követően – óriási várakozás kísérte az új gazdaságfejlesztési stratégia formálódását, ami azonban csak részben teljesült. A vállalkezési hajlandóság erősödésére utaló új foglalkoztatási lehetőségek egyfelől a mikro- és kisvállalkozások körében, másfelől a termelő szektor élőmunka-igényének csökkenését ellensúlyozandó – a kisebb tőkét igénylő – szolgáltató szektorban születtek meg.

A privatizációs programban résztvevő külföldi befektetők legfeljebb azt vállalták, hogy meghatározott időn belül (átlagosan 5 év) nem építenek le munkahelyeket, az előzmény nélkül újonnan létrejött zöld mezős beruházások többsége pedig eleve nem az élőmunka-igényes ágazatokban valósult meg. Miközben örvendetes volt a magyar gazdaság gyors ütemű technikai felzárkózása és a modern gyártási technológiák elterjedése, addig kevésbé örvendetes következmény a foglalkoztatási igény mérséklődése. A jelenség mögött az húzódik meg, hogy a technikai felszereltség emelkedése és az új termelési eljárások meghonosodása alapvetően csak a szakképzett és konvertálható tudással rendelkező munkaerő számára jelentettek – jelentenek ma is – munkaalkalmat. A foglalkoztatási lehetőségek romlását súlyosbítja a féllégális, illetve informális foglalkoztatási formák terjedése, aminek sajnálatos következménye a nyilvántartásokban rögzített (közteherviselési kötelezettségeket szabályszerűen teljesítő) munkaalkalmak számának több százszoros zsugorodása.

5. táblázat: A társas vállalkozások foglalkoztatottjainak megoszlása főbb tulajdonosi csoportok szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Kizárólagos hazai tulajdon	73,3	74,4	76,0	76,4	75,4	74,4	75,7
Vegyés (többségi hazai tulajdon)	4,4	3,9	3,5	3,0	2,8	2,8	2,5
Vegyés (többségi külföldi tulajdon)	7,2	7,3	6,1	5,5	5,4	6,0	5,3
Kizárólagos külföldi tulajdon	15,1	14,4	14,4	15,2	16,4	16,8	16,5
Foglalkoztatottak összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A foglalkoztatási adatok azt jelzik, hogy hazai viszonyok között a munkahelyek „leépítése” már a gazdasági válság előtt megkezdődött, s ez a külföldi érdekeltségű vállalkozásoknál gyorsabb, a kizárólagos és hazai tulajdonú vállalkozásoknál lassúbb ütemben (abszolút értékeket tekintve viszont jelentősebb mértékben) ment végbe.

A vállalkezési méretek szerint csoportosított foglalkoztatási adatok – összességében – ugyanazt a trendet mutatják, mint amit a tulajdoni jellemzők esetében érzékelhettünk, ám a belső struktúra meglepő eltéréseket mutat (6. táblázat). Ennek egyik típusa, hogy a mikrovállalkozások által foglalkoztatottak száma ugyan emelkedést mutat (53,8 ezer fő), ám ez a növekedés nincs összhangban a mikrovállalkozások ugyanezen időszakban végbemenő növekedésével (71,9 ezer társaság), vagyis

az új vállalkozások felében nem jött létre új munkahely. A kisvállalkozásoknál ez pont fordítva történt, e vállalkozási kategória stabilizálódása következtében a foglalkoztatottak száma gyorsabban emelkedett, mint ahogy a kategóriába sorolt társaságok száma gyarapodott. A középvállalkozásoknál minimális mozgás figyelhető meg, a nagyvállalatoknál azonban – vélhetően a technikai és technológiai fejlesztések következtében – a munkahelyek számának jelentős csökkentésére került sor.

6. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása vállalkozási méretek szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	21,6	22,1	22,2	21,0	23,1	23,7	24,3
Kisvállalkozások	18,8	19,2	19,7	20,0	22,0	22,3	22,7
Középvállalkozások	19,5	19,4	18,9	18,2	20,5	20,4	20,6
Minden egyéb vállalkozás	38,1	36,6	35,5	34,4	34,3	33,7	32,4
<i>ebből nagyvállalkozások</i>	37,5	36,2	35,0	34,1	33,3	31,9	30,2
Foglalkoztatottak összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A foglalkoztatási trendek változásáról és az önfoglalkoztató jelleg erősödéséről még egyértelműbb képet kapunk, ha az egy társaságra jutó átlaglétszám alakulását vizsgáljuk (7. táblázat). Az adatok – valamennyi vállalkozási méretre vonatkozóan – nyilvánvalóvá teszik a foglalkoztatási hajlandóság, illetve képesség mérséklődését, a hazai vállalkozások atomizáltságának erősödését.

7. táblázat: Az egy vállalkozásra jutó foglalkoztatott létszám vállalkozási méretek szerint (fő)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	2,3	2,1	2,1	1,9	1,8	1,8	1,7
Kisvállalkozások	21,5	20,8	20,0	18,7	18,8	19,0	19,4
Középvállalkozások	100,6	109,6	101,2	97,5	95,3	95,6	98,3
Minden egyéb vállalkozás	154,3	149,8	164,4	158,0	114,4	102,5	89,2
<i>ebből nagyvállalkozások</i>	805,9	836,5	876,9	856,2	826,7	790,7	775,4
Foglalkoztatottak száma átlagosan	9,2	8,5	8,3	7,9	6,9	6,6	6,4

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

Az egy társaságra jutó átlaglétszám alakulása önmagában is elgondolkodtató, de különösen az, ha azt is mérlegeljük, hogy a hazai társaságok majd 90 százaléka maximum 2 fővel létszámmal működik. Ebből már az is sejthető, hogy a magyar gazdaság egyik legnagyobb gondja a vállalkozások atomizáltsága, illetve a méretgazdaságossági szempontok figyelmen kívül hagyása. Ennek valódi súlya azonban csak a teljesítményi és az eredményességi mutatók áttekintése alapján ítélni lehet meg.

3. A MAKROGAZDASÁGI TELJESÍTMÉNYEK ÉS A „NEM PÉNZÜGYI” VÁLLALATOK SZEREPE

A hazai gazdaság összteljesítményének időbeli alakulását többnyire pontosan ismerjük, ám csak egy szűk szakmai kör kíséri figyelemmel, hogy a teljesítmények alakításában kik és milyen súllyal vesznek részt. A társas formában működő vállalkozások súlyának bemutatása érdekében ezért – első lépésként – az éves nemzeti számlák adatai alapján áttekintjük a legfőbb szereplők teljesítményeinek időbeli és strukturális alakulását, majd – második lépésként – a nem pénzügyi vállalatok teljesítményén belül elkülönítetten vizsgáljuk a társas formában működő vállalkozások főbb teljesítményi és eredményességi jellemzőit.

A gazdasági teljesítmények időbeli változását *makrogazdasági szinten* a bruttó hozzáadott érték alakulásával jellemzik. A hozzáadott érték előállításának szereplői között a nemzeti számlarendszer *öt nagy csoportot különböztet meg*, mégpedig a nem pénzügyi vállalatokat, a pénzügyi vállalatokat (sajátosságaik miatt a vállalatoktól elkülönítetten mérik a teljesítményüket), a kormányzati szektort, a háztartásokat, valamint a nonprofit szektort.

A bruttó hozzáadott érték főbb szektorok szerinti megoszlása a teljesítmények meglehetősen aránytalan eloszlását, s ezen belül a „nem pénzügyi vállalatok” kiugró részesedését mutatja (8. táblázat). Az egyéb szektorok közül a pénzügyi szektor viszonylag alacsony részarányt képvisel, de legalább ilyen érdekes az egyidejűleg termelő és fogyasztó szerepben levő kormányzati szektor, valamint a háztartások fokozatos felértékelődése a bruttó hozzáadott érték előállításában.

8. táblázat: A nemzetgazdasági szintű bruttóhozzáadottérték-teljesítmény főbb szektorok szerint (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Bruttó hozzáadott érték összesen	13 368,9	17 231,3	20 822,4	23 730,0	21 687,4	22 829,2	22 069,1
ebből nem pénzügyi vállalatok	6 511,4	8 372,8	9 948,8	11 893,7	12 717,7	13 550,6	13 029,1
pénzügyi vállalatok	366,1	498,5	626,7	826,0	885,6	879,7	955,9
kormányzat	1 969,0	2 842,2	3 257,0	3 625,7	3 709,3	3 918,4	3 814,2
háztartások	2 551,8	2 967,1	3 622,0	3 966,1	4 125,5	4 229,4	4 015,9
nonprofit szervezetek	84,4	127,0	199,9	223,9	249,3	251,2	254,1
Nem pénzügyi vállalatok részesedése a bruttó hozzáadott érték előállításából (százalék)	56,7	56,5	56,4	57,9	58,6	59,4	59,0

Forrás: Magyarország nemzeti számlái, KSH (2010) kiadvány adatai alapján a szerző számításai

A táblázat adatai önmagukért beszélnek, a „nem pénzügyi vállalatok” meghatározó szereplői a magyar gazdaság bruttóhozzáadottérték-előállításának. Teljesítményük reális megítéléséhez azonban az is hozzátartozik, hogy az 58–59 százalékos részarány majd 5 százalékponttal marad el az EU27 országok átlagától. (Ennek kialakulásában jelentős szerepe van annak, hogy a kormányzati szektor részaránya nagyságrenddel magasabb, a háztartási szektor viszont alacsonyabb a közösségi átlagnál.)

Makrogazdasági szinten a gazdasági teljesítmények mérésének egyik legfontosabb, bár a közvélemény által kevésbé ismert mutatója a *bruttó kibocsátás, a bruttó termelő felhasználás és a bruttó hozzáadott érték* mutatóinak időbeli változása (9. táblázat). A nem pénzügyi vállalatok esetében ez a számítási módszer azt jelzi, hogy a vizsgált időszakban a bruttóhozzáadottérték-kibocsátás gyorsabb (78,5 százalék), a termelő felhasználás lassúbb ütemben emelkedett (69,1 százalék), s az elmentéses irányú mozgás következtében a bruttó hozzáadott érték megduplázódott. Akár elégedettek is lehetnénk.

9. táblázat: A nem pénzügyi vállalatok bruttóhozzáadottérték-teljesítménye a kibocsátás arányában (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Bruttó kibocsátás	21 375,4	25 337,4	30 227,1	37 482,6	39 859,1	42 659,2	38 160,4
Termelő felhasználás	14 864,0	16 964,6	20 278,3	25 588,9	27 141,4	29 108,6	25 131,3
Bruttó hozzáadott érték	6 511,4	8 372,8	9 948,8	11 893,7	12 717,7	13 550,6	13 029,1
Bruttó hozzáadott érték a kibocsátás arányában (százalék)	30,46	33,05	32,91	31,73	31,91	31,76	34,14

Forrás: Magyarország nemzeti számlái, KSH, 2010 adatai alapján a szerző számításai

A bruttó kibocsátás arányában mért bruttó hozzáadott érték több év átlagában mért alig egyharmados aránya valójában azt jelenti, hogy egységnyi bruttó hozzáadottérték növekményhez a kibocsátási teljesítmény két és fél-háromszoros emelkedésére van szükség. A jelenségből – másként fogalmazva – azt a következtetést kell levonnunk, hogy a hazai gazdaság alapvető gondja a bruttó kibocsátási képesség lassú ütemű javulása, illetve a termelő felhasználás magas aránya.⁷

10. táblázat: A társaságok bruttóhozzáadottérték-teljesítménye a nem pénzügyi vállalatok hasonló teljesítményének arányában (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Nem pénzügyi vállalatok bruttóhozzáadottérték-teljesítménye	6 511,4	8 372,8	9 948,8	11 893,7	12 717,7	13 550,6	13 029,1
Társas vállalkozások bruttóhozzáadottérték-teljesítménye	6 030,5	7 835,6	9 091,6	11 109,6	12 002,6	12 562,6	11 536,6
Társas vállalkozások teljesítménye a nem pénzügyi vállalatok teljesítményének arányában (százalék)	92,6	93,6	91,4	93,4	94,4	92,7	88,5

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
Forrás: Magyarország nemzeti számlái (KSH) és az APEH éves gyorsjelentései

A nem pénzügyi vállalatok és a társas formában működő vállalkozások közötti arányok jelzik, hogy a KSH nemzeti számlái által „hitelesített” bruttó hozzáadott érték 90 százalékát a társas formában működő vállalkozások állítják elő. Így a társaságok teljesítmény- és eredményességi mutatói jó bázist adnak ahhoz, hogy a magyar gazdaság működéséről, tulajdoni jellemzőiről megbízható következtetéseket vonjunk le.

⁷ A 2009. évi átlagtól eltérő és kiugró értékben a nagymérvű készletértékesítés játszik szerepet.

4. A TÁRSAS FORMÁBAN MŰKÖDŐ VÁLLALKOZÁSOK BRUTTÓHOZZÁADOTTÉRTÉK-TELJESÍTMÉNYE

Egy ország makrogazdasági teljesítményeiről a bruttó hazai termék (GDP) értéke és annak mennyiségi és strukturális változása adja a legátfogóbb képet. A köznapi gyakorlatban kevésbé ismert és alkalmazott *a vállalkozások alapján számolt bruttó hozzáadottérték-teljesítményének* vizsgálata, pedig ez az a mutató, ami a legérzékenyebben jelzi a bruttó kibocsátás és termelő felhasználás rezdüléseit. E mutató mellett szól az is, hogy a versenyszektorra vonatkozó részletező adatok gyűjtése és feldolgozása az EU-tagországokban azonos elvek alapján történik, így a teljesítményi, eredményességi és tőkeellátottsági mutatók közvetlen nemzetközi összehasonlításra is alkalmasak.

A társas vállalkozások alapján számolt *bruttó kibocsátásának* számbavétele során a piaci szereplők nettó árbevételének és aktivált saját teljesítmények együttes értékéből kell kiindulni, ám ezt az értéket csökkenteni kell az ELÁBÉ (eladott áruk beszerzési értéke), valamint a közvetített szolgáltatások értékével. Ez utóbbiak a hazai gyakorlatban jelentős értéket mutatnak, így a társaságok bruttó kibocsátási értéke – a mások által nyújtott teljesítmények közvetítése miatt – majd 45 százalékkal alacsonyabb, mint a forgalmi adatok alapján számolt nettó árbevétel mutatója.

A társaságok *termelő felhasználása* – értelemszerűen – magába foglalja az anyagköltséget, az igénybevett szolgáltatások értékét, valamint az egyéb szolgáltatások értékét. Tekintve, hogy a hazai gazdaság meghatározó szereplői alapvetően anyagigényes tevékenységet végeznek, a termelő felhasználás teljesítménykorrigáló hatása (11. táblázat) az EU27 országok átlagát meghaladó.

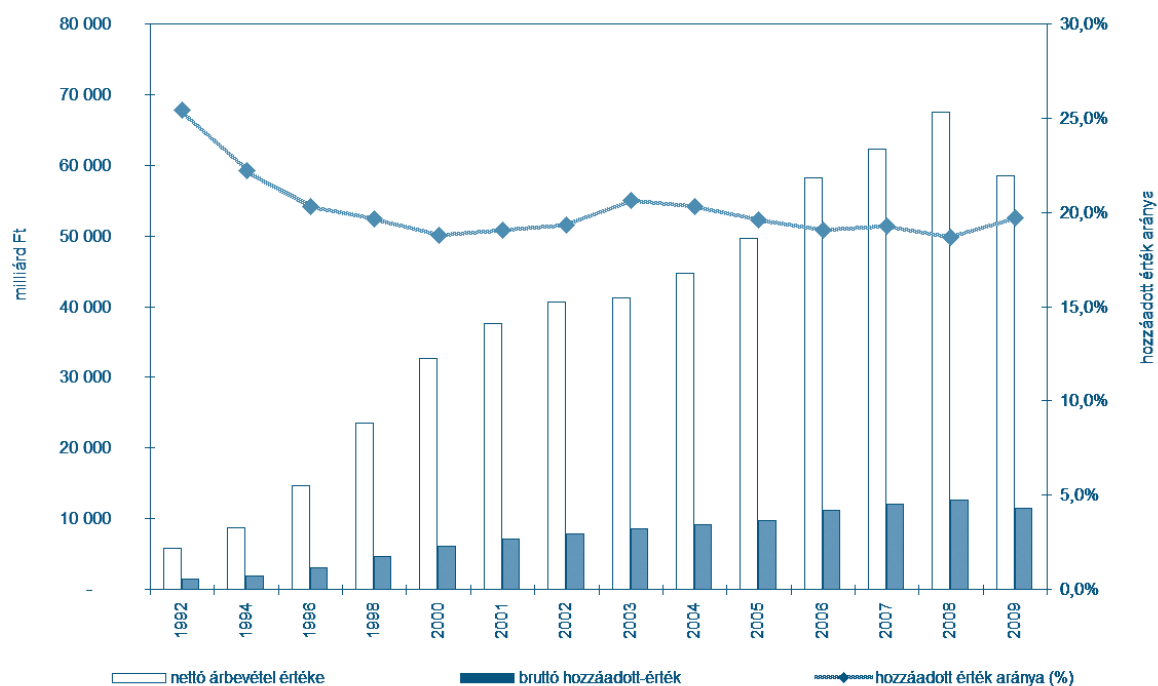
11. táblázat: A társas vállalkozások bruttóhozzáadottérték-teljesítménye a kibocsátás arányában (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Bruttó kibocsátás	19 289,0	22 671,4	26 048,5	33 367,5	35 308,2	37 808,2	33 073,9
Termelő felhasználás	13 258,5	14 835,8	16 956,8	22 257,9	23 308,4	25 245,7	21 537,3
Bruttó hozzáadott érték	6 030,5	7 835,6	9 091,6	11 109,6	12 000,2	12 562,6	11 536,6
Bruttó hozzáadott érték a kibocsátás arányában (százalék)	31,3	34,6	34,9	33,3	34,0	33,2	34,9

Forrás: Magyarország nemzeti számlái, KSH, 2010 adatai alapján a szerző számításai

A nettó árbevétel és a bruttó kibocsátás közötti jelentős különbség, valamint és a bruttó kibocsátáshoz viszonyítottan a termelő felhasználás magas aránya a magyar gazdaság alapvető problémáit jelzik, vagyis az *anyagigényességet* (az anyagok döntő többsége importból származik), a vásárolt és közvetített szolgáltatások indokolatlan emelkedését, aminek egyenes következménye a hazai hozzáadottérték-teljesítmények lassú javulása.

A társasági bruttóhozzáadottérték-teljesítmények alakulása más szempontból is érdekes következtetésekre ad lehetőséget, így a teljesítmények főbb vállalászati kategóriák szerinti megoszlásának az elemzésére (12. táblázat). Témánk szempontjából az első és legizgalmasabb téma a társas vállalkozások *tényezőköltések* alapján

Forrás: APEH éves gyorsjelentése alapján a szerző számítása

2. ábra: A társas vállalkozások bruttóhozzáadottérték-teljesítménye a nettó árbevétel arányában

számolt bruttóhozzáadottérték-teljesítményeinek főbb tulajdonos csoportok szerinti vizsgálata.

12. táblázat: A társaságok bruttóhozzáadottérték-teljesítményének megoszlása vállalászási méretek szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	11,9	11,1	10,8	11,6	12,2	13,0	13,0
Kisvállalkozások	13,9	12,4	14,8	15,1	15,0	15,4	15,0
Középvállalkozások	18,2	17,2	16,4	16,6	16,9	17,5	17,6
Minden egyéb vállalkozás	56,0	59,3	58,0	56,7	56,0	54,1	54,3
<i>ebből: nagyvállalkozás</i>	<i>52,2</i>	<i>52,0</i>	<i>51,7</i>	<i>50,4</i>	<i>47,4</i>	<i>47,4</i>	<i>45,7</i>
Bruttó hozzáadott érték összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

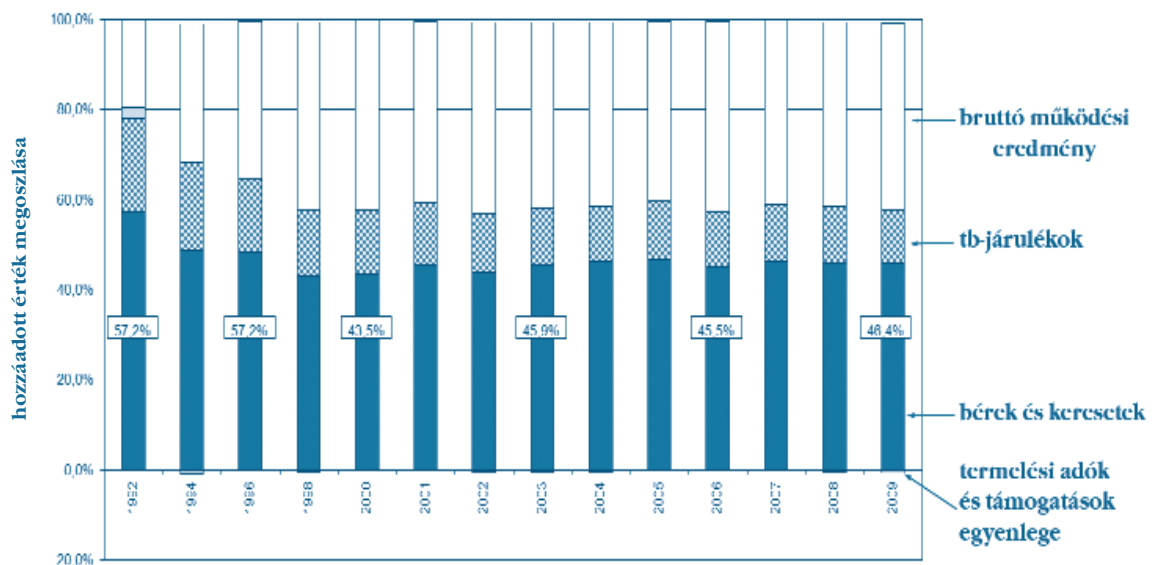
A bruttó hozzáadott érték főbb vállalászási kategóriák szerinti megoszlása – a nagyvállalkozások kivételével – a teljesítmények racionális (nemzetközi adatsorokhoz hasonló) eloszlását mutatja. Az összteljesítményt lényegében a nagyvállalkozások adják, ám a nagyvállalatok teljesítménye is tág szélsőértékek között mozog, az egyik végletet adják a bérfeldolgozó (anyagigényes) tevékenységet végző külföldi érdekeltségű nagyvállalatok, a másik végletet pedig az élömunkaigényes, jellemzően hazai tulajdonú társaságok jelentik.

13. táblázat: Az egy vállalkozásra jutó átlagos bruttóhozzáadottérték-teljesítmény (millió Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozás	3,4	3,8	4,1	5,0	6,4	7,2	6,4
Kisvállalkozás	42,9	47,5	60,7	68,1	79,2	84,3	82,3
Középvállalkozás	253,6	340,4	355,0	428,4	495,5	525,2	550,0
Minden egyéb vállalkozás	616,9	854,0	1 086,4	1 253,3	1 055,8	964,5	847,9
<i>ebből: nagyvállalkozás</i>	<i>3 069,5</i>	<i>4 312,4</i>	<i>5 324,1</i>	<i>6 529,4</i>	<i>6 695,5</i>	<i>7 009,3</i>	<i>6 657,7</i>
<i>Társaságok átlaga</i>	<i>25,1</i>	<i>29,9</i>	<i>33,5</i>	<i>37,9</i>	<i>39,2</i>	<i>38,6</i>	<i>36,1</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A bruttó hozzáadott érték vállalalkozási mérettől függő jellemzőinek értékelésekor külön figyelmet érdemel, hogy amíg a nagyvállalkozások hozzáadottérték-teljesítményének tartalma majd kétharmados arányban a vállalkozások bruttó működési eredményéből keletkezik, s alig 30 százalékos súlya van a személyi jellegű ráfordításoknak, addig a mikro- és kisvállalkozások fordított arányú tartalmat mutatnak.

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számítása

3. ábra: A társas vállalkozások jövedelemalapon mért bruttóhozzáadottérték-teljesítménye főbb összetevők szerint

A bruttó hozzáadott érték vállalalkozási méretek szerinti nagymérvű differenciálódása indokoltá teszi, hogy a teljesítmények vállalalkozási méretek szerinti megoszlását tagoltabb vállalalkozási struktúrában tekintsük át. Erre kiválóan alkalmas a bruttó hozzáadott érték megoszlásának vállalalkozások által foglalkoztatott létszámnagyság szerinti elemzése.

**14. táblázat: A bruttóhozzáadottérték-teljesítmény megoszlása
vállalkozási méretek szerint, 2009 (százalék)**

	250 fő feletti	50–249 fő közötti	10–49 fő közötti	2–9 fő közötti	1 fős	0 fős	Társaságok összesen
	létszámot foglalkoztató társaság részaránya						
Mező- és erdőgazdálkodás	16,1	38,8	27,1	16,3	1,1	0,6	100,0
Bányászat, kőfejtés	12,8	26,0	12,9	29,6	1,0	17,7	100,0
Feldolgozóipar	65,3	20,4	10,1	3,3	0,4	0,6	100,0
Villamosenergia, gáz, távhő	57,7	28,2	6,5	2,2	1,0	4,3	100,0
Vízellátás, szennyvíz, hulladék	57,4	24,2	13,2	4,1	0,3	0,8	100,0
Építőipar	16,7	19,6	32,1	21,3	3,0	7,3	100,0
Kereskedelem, járműjavítás	23,7	24,0	27,8	19,4	3,4	1,7	100,0
Szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás	25,2	23,8	29,6	17,9	1,6	1,9	100,0
Szállítás, raktározás	53,2	19,6	16,7	8,1	1,1	1,3	100,0
Információ, kommunikáció	62,2	14,4	12,1	8,2	2,0	1,1	100,0
Ingatlanügyletek	3,9	9,0	18,3	21,1	8,3	39,4	100,0
Tudományos, műszaki és adminisztratív tevékenység	17,6	18,1	25,6	21,4	10,6	6,6	100,0
Humán szolgáltatás	43,3	9,1	11,5	26,2	7,0	2,9	100,0
Egyéb szolgáltatás	16,4	29,6	23,8	23,5	5,6	1,2	100,0
<i>Bruttó hozzáadott érték összesen</i>	<i>44,3</i>	<i>20,5</i>	<i>17,2</i>	<i>11,4</i>	<i>2,8</i>	<i>3,8</i>	<i>100,0</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A társaságok számának létszámnagyság szerinti megoszlása (4. táblázat) azt a sajátos helyzetet jelezte, hogy az összes társaság 31,0 százaléka a nulla főt foglalkoztató és 28,4 százaléka a maximum 1 főt foglalkoztató vállalkozási kategóriába tartozik. A bruttóhozzáadottérték-teljesítmények megoszlásánál viszont azzal kell szembe-sülnünk (14. táblázat), hogy a társaságok majd felét kitevő, maximum 1 főt foglalkoztató vállalkozások a bruttóhozzáadottérték-teljesítménynek mindössze 6,6 százalékát adják, vagyis csak „virtuális szerepük van” a hazai gazdaság teljesítményeinek befolyásolásában.

**15. táblázat: Az egy foglalkoztatottra jutó bruttóhozzáadottérték-teljesítmény
(millió Ft)**

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	1,5	1,8	2,4	2,8	2,9	3,1	3,0
Kisvállalkozások	2,0	2,3	3,0	3,6	3,9	4,1	3,8
Középvállalkozások	2,5	3,1	3,5	4,4	4,7	5,0	4,8
Minden egyéb vállalkozás	4,0	5,7	6,6	7,9	9,2	9,4	9,5
<i>ebből nagyvállalkozások</i>	<i>3,8</i>	<i>5,2</i>	<i>6,1</i>	<i>7,6</i>	<i>8,1</i>	<i>8,9</i>	<i>8,6</i>
<i>Foglalkoztatottak átlaga</i>	<i>2,7</i>	<i>3,5</i>	<i>4,0</i>	<i>4,8</i>	<i>5,7</i>	<i>5,9</i>	<i>5,7</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

Magától értetődő kérdés, hogy miként alakul az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték főbb vállalalkozási kategóriák szerint. Az eredmény több mint meglepő, hiszen az egy foglalkoztatottra jutó fajlagos teljesítmények nem mutatnak olyan különbségeket, mint azt az előző táblák alapján vártuk volna.

A jelenség magyarázata részben abban rejlik, hogy a mikrovállalkozások részese-dése egyidejűleg alacsony, mind a foglalkoztatott létszám, mind a bruttó hozzáadott érték tekintetében, s ennek következtében a különböző vállalalkozási kategóriák fajlagos mutatói jelentősen torzítják a végeredményt.

Az *egy vállalalkozásra jutó* fajlagos teljesítmények nagymérvű differenciálódásának (13. táblázat), illetve az *egy foglalkoztatottra jutó* fajlagos teljesítmények vállalalkozási kategóriák szerinti kiegyenlítetttségének ismeretében (15. táblázat) arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a bruttóhozzáadottérték-teljesítmények végletes alakulása nem annyira az élőmunka hatékonyságának eltéréséből, hanem a tevékenységi profil (termékszerkezet), a vállalalkozási méret, valamint a tulajdonosi háttér és ezzel összefüggésben a technikai felszereltség különbözőségéből fakad.

A fajlagos teljesítmények végletes különbségeinek ismeretében természetszerű igény, hogy mélyebben is vizsgáljuk a távolodó szélsőértékek magyarázatát, illetve azt is mérlegeljük, hogy a teljesítmények és az eredmények differenciálódásában milyen szerepük van az eredményességi mutatók, valamint a vagyoni helyzet (tőkeellátottság) különbözőségeinek? A szakmailag hiteles válaszhoz részletesebben kell vizsgálnunk a teljesítményi mutatókat (nettó árbevétel), az eredményességi mutatókat (üzemi eredmény, adózás előtti eredmény), valamint a vagyoni helyzetet (tőkeellátottság).

5. A NETTÓ ÁRBEVÉTEL

A vállalalkozások értékesítési forgalomból származó bevételeinek növekedésében fontos szerepet játszott a külkereskedelmi nyitás, valamint a társadalom fogyasztási kedvének élénkülése. Következésként a kilencvenes évek első felében a vállalalkozások belső piaci értékesítése dinamikusabb, a külső pedig lassúbb javulást mutatott. Az évtized második felében fordult a helyzet, és ennek következtében a belső piaci forgalom valamelyest gyengébb, a külpiaci értékesítés pedig dinamikusabban emelkedett.

16. táblázat: A társas vállalalkozások kereskedelmi forgalma az értékesítés iránya szerint (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Belső piaci értékesítés	24 642,4	30 638,5	35 115,4	43 521,6	45 031,5	48 886,3	47 948,9
Exportértékesítés	7 644,2	7 904,1	9 610,2	15 348,4	17 269,4	18 582,9	14 804,3
Nettó árbevétel mindösszesen	32 286,6	38 542,6	44 725,6	58 070,0	62 300,9	67 469,2	62 753,2

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A társaságok nettó árbevételének fokozatos átrendeződését jelzi a bevételek nemzetgazdasági ágak, vállalalkozási méretek és főbb tulajdonosi csoportok szerin-

ti megoszlásának módosulása. Így a vállalkozások összforgalmát meghatározó *feldolgozóipar* sajátossága, hogy míg az 1992–2000. évek között dinamikus volt a fel-futása, az ezredfordulót követően viszont mind nyilvánvalóbb a szerepvesztés. Az ágazat azonban korántsem egységes, vagyis a feldolgozóiparon belül is megfigyelhetünk lassú leépülést, illetve dinamikus felfutást: *a magánosításból kimaradó és a pótlólagos erőforrásokat nélkülöző szakágak teljesítménye visszaesett* (textil-, ruházati és bőripar), más szakágak ugyan részesei voltak a privatizációs ügyleteknek, de a külföldi befektetőknek egyértelműen a piacok megszerzése volt a célja, így *fokozatosan leépítették a hazai termelő kapacitásokat* (lásd élelmiszeripar). Más szakágak – többszöri tulajdonosváltás ellenére – nem tudták állni a piaci versenyt, így teljesítményük összezsugorodott (kohászat és fémfeldolgozás, klasszikus gép- és berendezésgyártás, bútorigar). A szakágazatok szerepének átértékelődése – más nézőpontból – azt is jelenti, hogy *mérséklődött az ágazat hagyományosan magas élők munkai igénye és helyette meghonosodtak a magas technikai felszereltséggel és tőkeigénnyel járó tevékenységek*, amelyek jótékonyan hatottak a termelékenységi mutatókra, de rontották az ágazat eltartóképességét (következmény a munkahelyek leépülése). A kereskedelmi forgalom átrendeződésének nyertesei között – a külföldi befektetők által is kedvelt – energiaszolgáltatók (vilamosenergia-, gáz- és hőellátás), hírközlési és informatikai ágazatok érdemelnek említést.

A magyar gazdaság duális jellegének ismeretében különleges jelentősége van a teljesítmények tulajdonosi jellemzők szerinti értékelésének. Az összesített mutatók szerint a kizárólagos és többségi hazai tulajdonú társaságok árbevételi részesedése 2000-ig fokozatosan mérséklődött, ezt 2002-től kisebb emelkedés követte, ám 2006-tól kezdődően ismét forgalomcsökkenés következett be (17. és 18. táblázat).

17. táblázat: A társaságok nettó árbevételének megoszlása a vállalkozások mérete szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	15,9	15,4	15,5	14,0	13,8	13,5	14,4
Kisvállalkozások	13,8	13,1	15,6	15,8	15,1	14,9	15,2
Középvállalkozások	12,9	12,5	15,0	15,5	15,5	15,3	15,3
Minden egyéb vállalkozás	57,4	58,8	53,9	54,6	55,6	56,3	55,1
<i>ebből nagyvállalkozás</i>	<i>42,4</i>	<i>43,9</i>	<i>40,5</i>	<i>40,9</i>	<i>40,1</i>	<i>40,3</i>	<i>38,9</i>
<i>Nettó árbevétel összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A jelenség magyarázata részben a tulajdonosi szerkezet változásában, részben az exportképes termékek hiányában, részben a belső fizetőképes kereslet behatároltságában rejlik. *A külföldi érdekeltségű társaságok* a kilencvenes évek 27–28 százalékos részesedését növelve az ezredfordulóra 45–46 százalékos arányt értek el, és forgalmi részesedésük – az évenkénti hullámvás ellenére – ma is 47–48 százalék között mozog. Szakmai megítélés szerint ez erős „külföldi kitétséget” jelent, amelyben meghatározó szerepe van az új vállalkozások alapításának (kiemelten a „zöld-

mezős” beruházásoknak), a magas technikai színvonalat hozó fejlesztéseknek (irodagép- és műszeripar, járműgyártás), a termékszerkezet gyökeres átalakításának (új termékek meghonosításának), valamint az anyavállalatok révén biztosított külpiacoknak. Az utóbbi években azonban már nő a belső piaci részesedésük is.

18. táblázat: Az egy társas vállalkozásra jutó nettó árbevétel a vállalkozás mérete szerint (millió Ft)

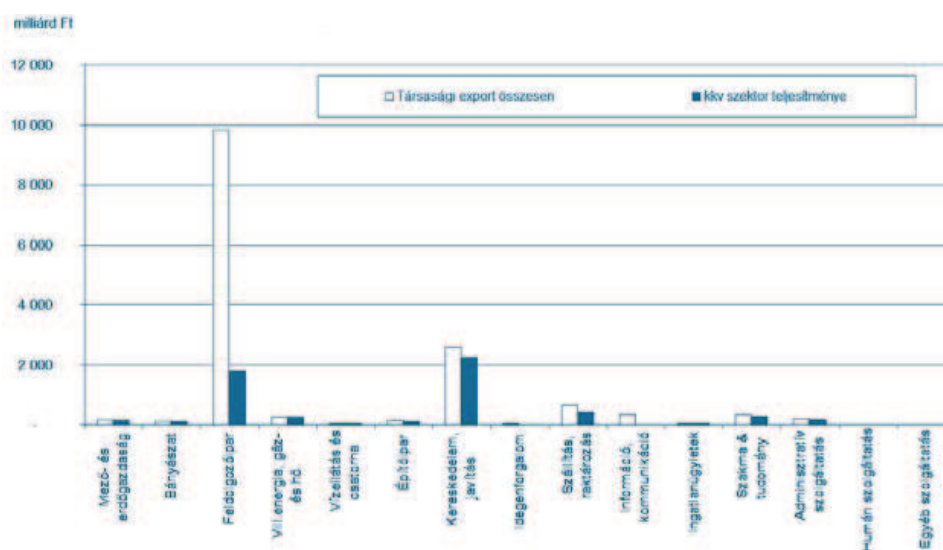
	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	24,2	25,9	29,2	31,6	31,3	31,1	29,7
Kisvállalkozások	234,9	233,1	316,4	375,4	374,5	392,9	375,2
Középvállalkozások	989,2	1 162,0	1 612,3	2 103,3	2 080,2	2 232,5	2 099,0
Minden egyéb vállalkozás	3 483,3	4 365,1	5 015,5	6 350,2	5 349,6	5 307,9	4 359,7
<i>ebből nagyvállalkozás</i>	<i>13 751,3</i>	<i>18 172,9</i>	<i>20 709,4</i>	<i>27 797,4</i>	<i>28 920,0</i>	<i>31 475,7</i>	<i>28 759,5</i>
<i>Egy társaságra jutó nettó árbevétel</i>	<i>138,1</i>	<i>149,3</i>	<i>166,3</i>	<i>199,1</i>	<i>200,1</i>	<i>204,3</i>	<i>182,9</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy a külföldi érdekeltségű vállalkozások komoly húzóerőt jelentenek az ország gazdasági teljesítményeinek alakulásában, és perspektivikusan az is megkockáztatható, hogy ez a húzóerő nagyobb is lehetne, *ha szélesedne a hazai tulajdonú és külföldi érdekeltségű vállalkozások termelési és értékesítési együttműködése.*⁸ A hazai gazdaság fejlődése szempontjából azonban fontos követelmény, hogy ez a termelési és értékesítési kooperáció *nem merülhet ki* a bérfeldolgozó tevékenység szélesítésében (hozott anyag, átvett gyártási dokumentáció, kötött ár, behatárolt vevőkör), hanem törekedni kell a hazai tudástartalomra épülő termékkínálat bővítésére, a minőségi mutatók javítására és a termelési költségek lefaragására az európai piac által kínált lehetőségek kihasználása érdekében. Ehhez azonban kormányzati szinten gondoskodni kell egy átfogó gazdaságfejlesztési stratégia és – a célokat következetesen szolgáló – ösztönzőrendszer kidolgozásáról.

A kis- és közepes méretű országok gazdasági növekedése alapvetően függ a belső kereslet méretétől és annak változási ütemétől, ebből fakadóan ezen országcsoportok természetes törekvése a külgazdasági kapcsolatok fejlesztése, illetve az exportteljesítmények növelése. Ez az exportorientált gazdaságfilozófia – hol rosszabb, hol jobb eredményességgel – jól követhető a hazai exportteljesítmények alakulásában is. A magyar gazdaság exportteljesítménye – a rendszerváltozást követő átmeneti emelkedés után – megtorpant, majd az 1995–1996. évi gazdasági stabilizációt követően újabb növekedésnek indult, ám csak az ezredfordulón érte utol, s kisebb átmeneti visszaesés után a 2006. évtől kezdődően haladta meg a gazdasági átalakulást megelőző időszak teljesítményeit.

⁸ Azon természetszerűleg lehet vitatkozni, hogy ez a jelenség a közgazdasági szabályozás hiányosságának, a külföldi érdekeltségű vállalkozások befelé fordulásának, vagy a hazai tulajdonú vállalkozások felkészületlenségének tulajdonítható.

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számítása

4. ábra: A társaságok exportteljesítménye és ebből a kkv szektor irányultsága

A rendszerváltást követően alapvetően *módosult az export irányultsága* (keleti irányultság helyett nyugati dominancia), és legfőbb partnereink az EU15 országok voltak. Az ezredfordulótól az arányok folyamatos eltolódása tapasztalható, vagyis fokozatosan mérséklődik az EU15 országok súlya, miközben abszolút és relatív értelemben emelkedő az új tagállamokkal folytatott külkereskedelmi tevékenység. (Ennek többsége a szomszéd országokban, illetve a Magyarországon működő külföldi leányvállalatok egymás közötti forgalmazásából származik.) Figyelmet érdemlő az EU-n kívüli országokkal folytatott külkereskedelmi kapcsolatok erősödése (19. táblázat).

Az exporttevékenység jellemzője a teljesítmények nagyfokú koncentrációja gazdasági ágak, vállalkozási méretek, tulajdonosi csoportok, de még a teljesítmények naturális tartalma, valamint irányultsága szerint is. A gazdasági ágak közötti átrendeződést jelzi, hogy *míg a nyolcvanas években a mezőgazdaság adta a hazai export csaknem ötödét, addig a gazdasági szerkezetváltás (piacvesztés) következtében az ágazat külgazdasági szerepe alig 2–3 százalékra mérséklődött*. Ezzel ellentétben a feldolgozóipar pozíciójának változása, amelynek eredményeként az ágazat ma már majd négyötödös szereplője a külgazdasági forgalomnak.

19. táblázat: Magyarország termékexportja főbb kereskedelmi partnerek szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
EU27 országok	85,1	84,7	83,1	78,7	78,3	78,9	77,3
ebből EU15 országok	76,4	75,1	70,8	57,5	59,2	61,2	57,1
EU12 országok	8,7	9,6	12,3	20,8	19,7	17,5	20,2
EU-n kívüli országok	14,9	15,3	16,9	21,3	21,7	21,1	22,7
<i>Export összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Magyarország statisztikai évkönyvei és a KSH adatszolgáltatása alapján a szerző számításai.

A feldolgozóiparon kívüli ágazatok exportteljesítménye kisebb és időben hullámzó (lásd a „közvetítő” kereskedelem súlya előbb 10–11 százalékra mérséklődött, majd 17–19 százalékra emelkedett), illetve további gond maradt az, hogy az erőforrás-átrendeződés „kedvezményezett” ágazatai ma még nem képesek érdemi exportteljesítmény felmutatására (hírközlés, gazdasági és humán szolgáltatások). Így a fenntartható fejlődés és az exportteljesítmények kívánatos növekedése szempontjából meghatározó jelentőségű kérdés, hogy a gazdaságpolitika és a piaci szereplők tudnak-e olyan fordulatot elérni, amelynek eredményeként a feldolgozóiparon kívüli ágazatok alkalmasak lesznek a feldolgozóipar korábbi szerepének pótlására, illetve képesek lesznek-e más ágazatok teljesítményére is erjesztő hatást gyakorolni. Ma még ennek nincsenek látható jelei.

20. táblázat A társaságok exportból származó árbevétele a vállalkozások főbb tulajdonosi csoportjai szerint (százalék)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Kizárólagos hazai tulajdon	20,6	18,7	18,0	16,8	16,8	16,3	16,5
Vegyes (többségi hazai tulajdon)	6,0	5,6	9,8	7,2	7,1	6,8	6,3
Vegyes (többségi külföldi tulajdon)	10,5	13,1	13,9	13,4	13,1	12,8	12,2
Kizárólagos külföldi tulajdon	62,9	62,6	58,3	62,6	63,0	64,1	65,0
<i>Társaságok összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: Vállalkozások pénzügyi adatai (KSH), illetve APEH éves gyorsjelentései

Hosszabb időszor adatai azt mutatják, hogy a külgazdasági teljesítmények nemcsak az összvolument érintően, hanem *főbb tulajdonoscsoportok szerinti megoszlásában* is módosultak. Ez azt jelenti, hogy mérséklődött a kizárólagos és többségi hazai tulajdonú társaságok hozzájárulása az exportteljesítményhez (a kilencvenes évek elején mért 73–75 százalékról 24–25 százalékra), miközben a külföldi érdekeltségű cégek részesedése – jórészt az anyavállalati kapcsolatoknak köszönhetően – emelkedett (a kilencvenes évtized közepén mért 25–27 százalékos aránnyal szemben ma már 75–76 százalék között mozog).

A külföldi befektetők megjelenése nyomán változott a gazdasági szerkezet, és a technikai és technológiai fejlesztéseknek köszönhetően korszerűsödött az exportált termékek összetétele. Lényegében ennek eredménye, hogy az exporton belül tartósan 60 százalék felett van a high-tech kategóriába sorolt termékek aránya, ami nemzetközi összehasonlításban is figyelmet érdemlő teljesítmény. (A minősítés értékét lényegesen gyengíti, hogy az importon belül is magas arányt képviselnek a high-tech termékek, vagyis a hazai gazdaság hozzáadottérték-teljesítménye bérfeldolgozás jellegű.)

A bérfeldolgozásra épülő exporttevékenység több szempontból is gondot jelent. Egyik megközelítésben a forint felértékelődése rontja az exportérdekeltséget (az exportáló az erős forint következtében kevesebbet kap termékéért); a másik megközelítés szerint viszont az erős forint „megemeli” az euróban számolt munkaerőköltséget, vagyis rontja a piaci partnerek várakozásait. (Ez a jelenség a 2008–2009.

években váltakozó erővel érvényesült.) Félő, hogy amennyiben ez így marad, az állandósítani fogja az ország fizetési mérleg gondjait.

Mind a nettó árbevétel, mind az export szempontjából *figyelmeztető a koncentráció erősödése*, a teljesítmények egyre nagyobb hányada összptosul néhány szakágazatra, 38–40 termékre, 55–60 vállalkozásra és 2–3 régióra, miközben az egyéb szakágazatok – az erőforrás-átcsoportosítás ellenére – nem tudják sem közvetlenül, sem közvetve befolyásolni a gazdasági teljesítmények alakulását. A teljesítménykoncentráció egyszerre lehet előny és hátrány, ám az a körülmény, hogy a jelenség az exportirányultság térbeli koncentrációjával párosul (ilyen Németország részese) egyértelműen *jelzi a gazdaság sebezhetőségét*.

6. EREDMÉNYESSÉGI MUTATÓK

A vállalalkozási tevékenység lényege a befektetett tőke és a végzett munka eredményeként nyereség realizálása, illetve jövedelemszerzés. Ezek a jellemzők makrogazdasági szempontból is fontosak, hiszen pozitív eredmény nélkül nincs gazdasági fejlődés, nincs esélye a nemzetközi felzárkózásnak. Össztársadalmi nézőpontból természetesen az is figyelmet érdemlő, hogy mi lesz a vállalalkozási eredmény sorsa, vagyis mekkora hányada szolgálja a gazdaság működési feltételeinek javítását (alaptőke-emelés, beruházás), illetve a jövedelem mekkora hányada szolgálja a végső fogyasztást. A következőkben ennek hazai sajátosságait és tulajdonosfüggő jellemzőit vizsgáljuk.

a) A vállalalkozások alaptevékenységi eredményét illetően a nagyfokú koncentráció figyelhető meg, mind a vállalalkozási méretek, mind a vállalatok *tulajdoni jellege* szerint. A 2000–2009. évek üzemi (üzleti) tevékenységének eredménye (nyereség- és veszteség egyenlege) a külföldi érdekeltségű vállalalkozásoknál – az újonnan alapított vállalalkozások induló veszteségétől eltekintve – a kiegyensúlyozott gazdálkodás jellemzőit viselik magukon, miközben a hazai tulajdonú vállalalkozások eredménye – a kilencvenes évek harmadik harmadától kezdődően – lassan javuló trendet mutat.

21. táblázat: A társaságok üzemi (üzleti) tevékenységből származó eredménye (nyereség és veszteség egyenlege) megoszlása főbb tulajdonosi csoportok szerint (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Kizárólagos hazai tulajdon	331,8	410,2	633,8	735,4	885,1	1 044,4	742,8
Vegyes (többségi hazai tulajdon)	66,8	103,4	240,1	285,9	287,2	222,6	97,0
Vegyes (többségi külföldi tulajdon)	337,8	356,7	344,6	535,2	465,6	434,2	420,6
Kizárólagos külföldi tulajdon	376,4	440,1	452,8	749,1	961,1	846,6	556,7
<i>Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye</i>	<i>1 112,8</i>	<i>1 310,4</i>	<i>1 671,3</i>	<i>2 305,6</i>	<i>2 599,0</i>	<i>2 547,8</i>	<i>1 817,1</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, pénzügyi szektor és az offshore vállalalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A külföldi érdekeltségű vállalalkozások eredményei javulásának jórészt az a magyarázata, hogy a privatizációs időszakban olyan cégekben szereztek tulajdon-

részt, amelyeket gyorsan fel lehetett javítani, illetve az újonnan alapított vállalkozásaikat (lásd zöldmezős beruházások) eleve olyan ágazatokban hozták létre, amelyek – az anyavállalati háttérnek köszönhetően – biztos piaci háttérrel rendelkeztek, és nyereségesen voltak működtethetők.

22. táblázat: A társaságok üzemi (üzleti) tevékenységének eredménye vállalkozási méretek szerint (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	128,0	166,1	159,0	249,1	289,1	297,3	92,0
Kisvállalkozások	191,7	245,2	306,5	337,9	364,9	426,4	281,8
Középvállalkozások	215,4	245,2	288,5	339,4	346,5	281,8	182,2
Minden egyéb vállalkozás	577,7	653,9	917,3	1 379,2	1 598,5	1 542,2	1 261,1
<i>ebből nagyvállalkozás</i>	537,3	609,6	818,4	1 113,7	1 244,6	1 086,4	829,6
<i>Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye</i>	<i>1 112,8</i>	<i>1 310,4</i>	<i>1 671,3</i>	<i>2 305,6</i>	<i>2 599,0</i>	<i>2 547,8</i>	<i>1 817,1</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

Az induló veszteség a hazai tulajdonú vállalkozásoknál is jelen volt (sőt itt volt igazán jelen), és a vállalkozások stabilizálódása is hosszabb időt igényelt. Nagy a csábítás, hogy a hazai vállalkozások 2007–2008. évi eredményei alapján meghirdessünk egy trendfordulót, ám reálisan azzal kell számolni, hogy a külföldi érdekeltségű vállalkozásokat előbb és erőteljesebb mértékben érintette a világgazdasági válság, mint a hazai vállalkozásokat. Sajnos a hazai vállalkozásoknál megkésett a teljesítménycsökkenés, így a korrekció is későn indulhat be.

A társaságok adózás előtti nyereségének és veszteségének *strukturális jellemzőire*, illetve *az eredményt befolyásoló tényezőkre* ma még az indokoltnál kevesebb figyelem jut. A vizsgált időszak részletező adatai azt mutatják, hogy az adózás előtti eredményt az 1992–1996. években csak csekély mértékben – akkor is többnyire pozitív irányban – korrigálta a pénzügyi műveletek, illetve a rendkívüli műveletek eredménye.

23. táblázat: Az egy társaságra jutó üzemi (üzleti) eredmény (egyenleg) vállalkozási méretek szerint (millió Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	0,3
Kisvállalkozások	10,2	12,4	14,1	14,3	15,3	17,9	12,2
Középvállalkozások	51,4	64,2	71,4	82,1	78,9	65,1	44,0
Minden egyéb vállalkozás	109,2	124,4	196,0	286,3	261,4	230,9	175,8
<i>ebből nagyvállalkozás</i>	<i>542,2</i>	<i>667,7</i>	<i>961,7</i>	<i>1 353,2</i>	<i>1 523,4</i>	<i>1 347,9</i>	<i>1 080,2</i>
<i>Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye</i>	<i>4,8</i>	<i>5,2</i>	<i>6,4</i>	<i>8,2</i>	<i>8,8</i>	<i>8,3</i>	<i>5,9</i>

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A 2002. évtől kezdődően felértékelődött a pénzügyi műveletek, illetve rendkívüli tevékenységek eredményének szerepe, abból fakadóan, hogy a vállalkozások széles köre kényszerült külső erőforrások igénybevételére (a szokásos fejlesztési hiteleken túl már forgóeszközhitelekre is szükség volt) és az idegen források költsége is meredeken emelkedni kezdett. A gazdálkodási feltételek szigorodását nemcsak a hazai vállaltok sínylették meg, hanem a külföldi érdekeltségű leányvállalatokat is szigorúbb elszámolásra szorították, és anyavállalati kölcsönök mellett egyre gyakrabban kényszerültek pénzügyi hitelek igénybevételére.

- b) A hazai gyakorlat – kissé lebecsülve az alaptevékenység nyereséges, vagy veszteséges jellegét – az adózás előtti pozitív vagy negatív eredmény alapján „minősíti” a vállalkozások működését. Írásunkban is bemutatjuk a pozitív, negatív, vagy éppen nullás eredménnyel működő vállalkozások számának változását.

24. táblázat: A ténylegesen működő nyereséges és veszteséges társaságok száma (ezer szervezet)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Társaságok száma	232,5	253,4	261,7	281,3	294,2	308,3	310,4
ebből nyereséges	138,7	153,0	158,5	176,2	185,1	184,6	175,5
veszteséges	90,9	97,2	94,8	94,0	97,1	107,6	120,7
nullás eredményű	2,9	3,2	8,4	11,1	12,0	16,1	14,2

Kettős könyvvitelt alkalmazó társaságok, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások adatai nélkül.
Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai.

Bár az adatok önmagukban is figyelmet érdemlőek (a ténylegesen működő társaságok 38–40 százaléka évről-évre veszteséggel, legfeljebb nullás eredménnyel zár), témánk szempontjából fontosabb üzenetet hordoznak az adózás előtti nyereség és veszteség tulajdonosfüggő jellemzői. A 2000–2009. évek adatai azt jelzik, hogy az adózás előtti nyereségen belül a kizárólagos, illetve többségi külföldi tulajdonú vállalkozások részesedése folyamatosan emelkedő volt (48–57 százalék között mozgó részarányokkal), és ezt a trendet a hazai tulajdonú vállalkozások részesedési arányának lassú emelkedésével (51 százalékra, majd 52 százalékra) csak a 2008–2009. évi eredmények törték meg. Ma még nem állítható biztonnával, hogy ez egy új szakasz kezdete, de azért figyelmet érdemlő fordulat.

25. táblázat: Az adózás előtti eredmény (nyereség és veszteség egyenlege) tulajdonoscsoportok szerint (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Kizárólagos hazai tulajdon	429,6	867,3	1 015,5	825,4	1 239,3	901,0	951,3
Vegyes (többségi hazai tulajdon)	-18,4	-111,5	-47,1	226,5	124,0	49,4	80,7
Vegyes (többségi külföldi tulajdon)	217,0	356,7	451,6	736,7	992,2	195,1	487,7
Kizárólagos külföldi tulajdon	369,1	469,6	656,2	1 012,7	1 291,9	455,4	471,0
Adózás előtti eredmény	987,3	1 582,1	2 076,2	2 801,3	3 647,4	1 600,9	1 990,7

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások adatai nélkül.
Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A társas vállalkozások adózás előtti vesztesége időszakonként és tulajdonosi csoportok szerint is ellentmondásos. Az 1996–1998. években az újonnan létesült *külföldi érdekeltségű vállalkozások éves adózás előtti vesztesége* a társaságok összes veszteségéből 55–56 százalék feletti arányt képviselt, az ezredfordulótól kezdődően fokozatosan mérséklődött (2004-ben már mindössze 25 százalék), majd a 2006–2008 közötti időszakban a veszteség aránya újból emelkedett, és újlagosan meghaladja az 50 százalékot. A hazai tulajdonú vállalkozások veszteségességi mutatói az előzőeknek a fordított értékeit tükrözik, ám ennek pozitív üzenetét gyengíti, hogy a 2009. évi adózás előtti veszteség aránya újlagosan megközelíti az 50 százalékot.

26. táblázat: Az adózás előtti eredmény főbb vállalkozási méretek szerint (milliárd Ft)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
Mikrovállalkozások	155,1	271,4	248,4	424,0	453,9	175,3	149,4
Kisvállalkozások	167,1	189,8	265,8	370,7	596,8	314,3	304,5
Középvállalkozások	134,6	175,9	260,2	357,5	344,0	277,6	364,9
Minden egyéb vállalkozás	530,2	945,0	1 302,0	1 649,1	2 252,7	883,7	1 171,9
<i>ebből nagyvállalkozás</i>	489,6	735,3	1 028,2	1 364,6	1 728,6	686,8	860,1
<i>Adózás előtti eredmény</i>	987,3	1 582,1	2 076,2	2 801,3	3 647,4	1 600,9	1 990,7

Kettős könyvvitelt alkalmazók, a pénzügyi szektor és az offshore vállalkozások nélkül
 Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző számításai

A vállalkozási tevékenység adózás előtti eredményének különböző ismérvek szerinti vizsgálata azt jelzi, hogy a 2008. évtől kibontakozó gazdasági válság alapvetően átrendezte a gazdaság teljesítmény- és eredménymutatóit. Látni kell, hogy a gazdasági válság közvetlen hatását – az eredménymutatók tanúsága szerint – először a külföldi érdekeltségű vállalkozások, illetve a külföldi piacoktól függő közép- és nagyvállalkozások érezték meg. A hazai „átlagos vállalkozások” teljesítmény- és eredményromlása a 2009. évtől vált nyilvánvalóvá, mint ahogy az is, hogy a hazai kkv szektor teljesítménye – összetett okok miatt – ma még nem képes helyettesíteni a külföldi érdekeltségű vállalkozásokat.

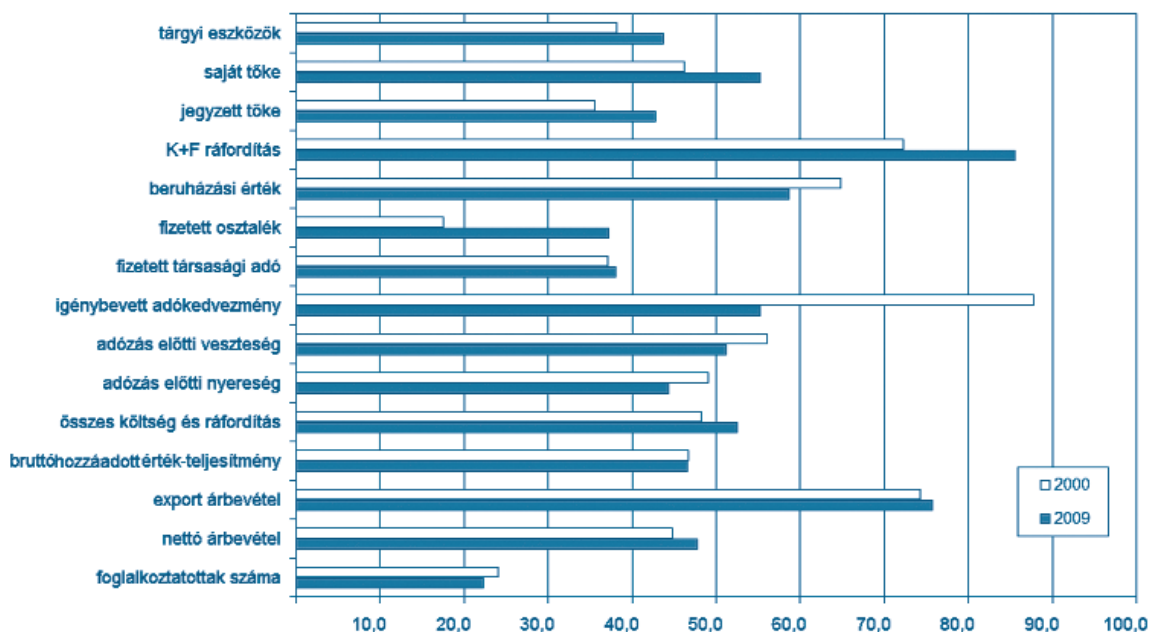
7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS AJÁNLÁSOK

A társas vállalkozások 2000–2009. évi gazdasági teljesítményeinek részletekbe menő értékelése, valamint a vállalkozások növekedési képességének vizsgálata alapján arra kell felhívni a téma iránt érdeklődőket, de megkülönböztetetten a döntéshozók figyelmét, hogy *a gazdaság teljesítményeinek alakulása* minden egyéb napirenden lévő kérdésnél fontosabb, s a téma elhanyagolása az ország jövőjét érintően beláthatatlan következményekkel járhat.

a) A magyar gazdaság teljesítményei az ezredfordulót követően – csakúgy, mint az azt megelőző átmeneti időszakban – hullámzóan alakultak, s ez jól érzékelhető a versenyszektor teljesítményi, eredményességi és tőkeellátottsági mutatóinak cik-

likus mozgásában. A bruttó hozzáadott érték hullámszását és a kibocsátáshoz viszonyított – nemzetközi összehasonlításban alacsony – arányának javulását nagymértékben fékezi a termelő felhasználás (anyagok- és igénybevett szolgáltatások) gyors emelkedése, valamint a fajlagos teljesítmények végletes alakulása. Ez azt jelenti, hogy egyik oldalon *nagymérvű* a teljesítmények tulajdoni, ágazati és vállalkezási méret szerinti és területi *koncentrációja*, a másik oldalon viszont – nagyszámú vállalkozást érintően – *a teljesítmények elaprózódása*, illetve a *tevékenységek diverzifikációja* figyelhető meg.

- b) A magyar gazdaságba pótlólagos forrásként érkező cca. 65 milliárd euró értékű *külföldi tőke nélkül a gazdaság nem kerülhetett volna új növekedési pályára*. A pótlólagos külföldi befektetések egyfelől gyökeresen módosították a gazdaság tulajdonosi szerkezetét; másfelől a hazai tulajdonú vállalkozások atomizáltsága miatt (a méretgazdaságossági szempontok elhanyagolása miatt) nem tudunk élni a beszállítói pozícióban rejlő „közvetett export” lehetőségével.

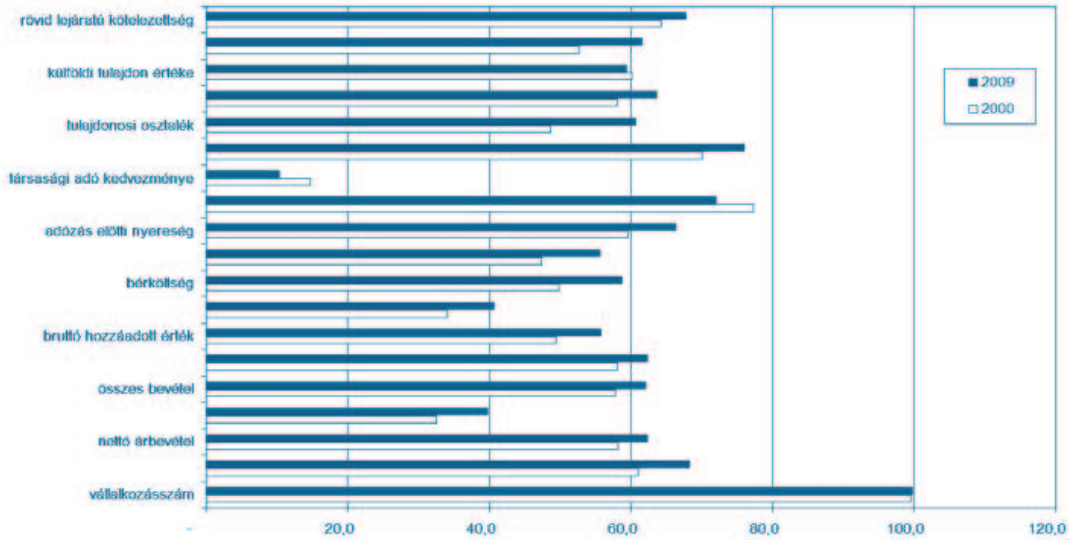

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző összeállítása

5. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások súlya a hazai gazdaságban, főbb mutatók szerint

- c) Az ezredfordulóig folyamatosan és jelentős volumenben érkező külföldi működőtőke-áramlás elkényelmesítette a döntéshozókat, *elmaradt a hazai kkv szektor helyzetbe hozása/felerősítése*, nem indult meg az átmeneti társadalmakra jellemző tőkefelhalmozási és -koncentrációs folyamat, s a társas vállalkozások 98 százalékát meghaladó kkv szektor *az elfogadhatónál alacsonyabb mértékben* járul hozzá a hazai hozzáadott értékhez, az egy vállalkozásra jutó átlagteljesítmény pedig kritikán aluli.
- d) A hazai kkv szektor – részben a kormányzati ciklusonként változó gazdaságfejlesztési stratégia kiszámíthatatlansága, részben a tevékenységi struktúra aránytalansága, részben a vállalkozások atomizáltsága következtében – ma még *nem*

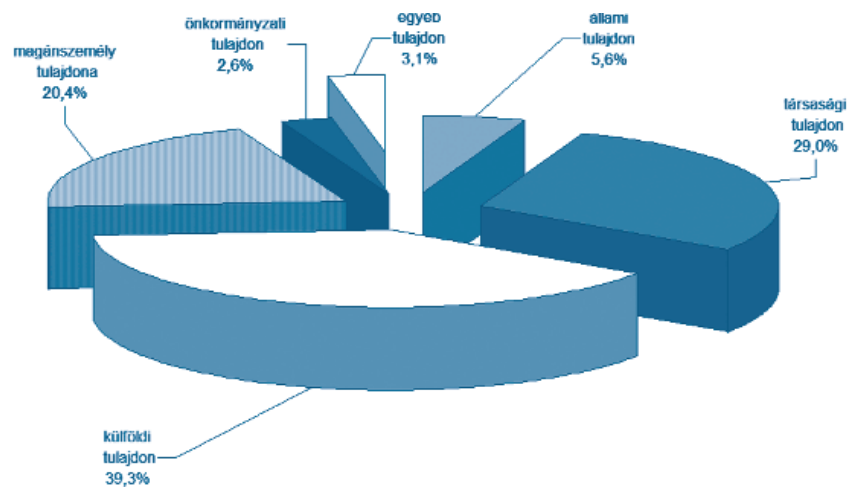
képes olyan szabadon felhasználható eredmény (profit) kitermelésére, amelyből – pótlólagos külföldi források igénybevétele nélkül – *a hazai gazdaság dinamizálása tartósan finanszírozható lenne*. Sőt a kívánatos folyamattal szemben a kkv szektorban is megjelentek a külföldi befektetők, s megkezdődött a tulajdonosi struktúra átalakulása.

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző összeállítása

6. ábra: A kkv szektorba tartozó külföldi vállalkozások súlya a gazdaságban, főbb mutatók szerint (százalék)

e) A hazai tulajdonú társaságok vállalkozói vagyona alacsony összértéket képvisel, ám még ennél is nagyobb gond, hogy az újonnan érkező külföldi befektetések a mikro- és kisvállalkozásokhoz áramlanak, alacsony hatékonysággal működnek, ráadásul az ide sorolt vállalkozási teljesítmények nemzetközi piacokon csak korlátozottan értékesíthetők.

Forrás: az APEH éves gyorsjelentései alapján a szerző összeállítása

7. ábra: A kkv szektorba tartozó vállalkozások alapítói vagyonának megoszlása tulajdonosi csoportok szerint, 2009

A kkv szektorba sorolt vállalkozások tulajdonosi struktúrájára a döntéshozóknak is nagyobb figyelmet kell fordítaniuk – egy célirányos és hatékony támogatáspolitikai kialakítása érdekében (lásd: Új Széchenyi Terv).

- f) A külföldi befektetések elapadásával *a magyar gazdaságpolitika nem tudta dinamizálni a hazai gazdaság teljesítményeit*. Ennek magyarázata részben a hazai kkv szektor jellemzőire, részben a gazdasági szabályozás nagyvállalatokra szabott technikáira vezethető vissza. Mindezekből fakadó ajánlásunk a gazdasági döntéshozók számára:
- Hangsúlyozottan *törekedjenek a gazdaságpolitika kiszámíthatóvá tételére*, a gazdaságfejlesztési stratégia körvonalazására.
 - Erősítsék a kkv szektor szereplőinek önfinanszírozó képességét, illetve a gazdaságfejlesztési stratégiával összhangban egyfelől *mérsékeljék az állami elvonásokat* (amennyiben cél a foglalkoztatottság növelése, akkor elsődlegesen az élők munkára rakódó költségeket csökkentsék), másfelől tegyék hatékonyabbá a hazai támogatási rendszert.
 - A tisztességtelen verseny visszaszorításával *erősítsék a jogbiztonságot*, illetve *a kötelezettségek versenysemleges (normatív) érvényesítését*.
 - Intenzíven *támogassák a magas színvonalú oktatási rendszer kialakulását*, kiemelten a *szakképzési rendszer* mennyiségi és minőségi fejlesztését.
- g) A társadalmi és gazdasági rendszerváltástól eltelt két évtized fontos tanulsága, hogy a magyar gazdaságfejlesztési stratégia nem épülhet befelé forduló filozófiára, *Magyarország számára a nemzetközi együttműködés szélesítése és mélyítése nem áldozat, hanem kifejezett nemzeti érdek*. Mindebből fakadóan a gazdasági diplomáciának tudatosabban kell szolgálni a piacépítő politikát, a hazai gazdaság teljesítményeinek bemutatását a potenciális nemzetközi partnerek körében és a közgazdasági környezet vonzóvá tételét a külföldi befektetők számára.

Összességében a magyar gazdaság adottságainak ismeretében a XXI. század második évtizedében csak olyan gazdaságfejlesztési stratégiának van létjogosultsága, amelyik nem tagadja, hanem elfogadja a világgazdaságban érvényesülő globális összefüggéseket, amelyik következetes munkával igyekszik erősíteni a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunkat, s amelyik – a belső fizetőképes kereslet gazdasági növekedést fékező hatásának ellensúlyozása érdekében – képes folyamatos piacbővítésre.